

פרק 1: השמה חוץ ביתית בישראל ובעולם

ילד המאותר על ידי שירותי הרווחה או מדוווח להם כילד הנמצא על רצף רמות הסיכון כתוצאה ממצב של הזנחה או התעללות, מתקיימת עבורו ועדת תכנון, טיפול והערכה על מנת למצוא מענה מתאים לצרכיו. וועדה זו כוללת צוות של אנשי מקצוע בתחום וכן הורי הילד אשר רשאים גם הם להשתתף בוועדה. מטרת הוועדה היא להביא להערכת מצב הסיכון שבו נתון הילד מצד אחד, ומן הצד השני לבדוק את הערכת היכולות ההוריות והמשפחתיות כאשר בסופו של דבר מתקיימת חשיבה על תכנית התערבות המתאימה ביותר לילד ולמשפחתו. בתהליך הדיון וקבלת ההחלטות נלקחים בחשבון שלושה מרכיבים מרכזיים: טובת הילד, זכות הקטין להשתייכות וזכות ההורות. במידה וההורים אינם מסוגלים לטפל בילד, הוועדה יכולה להמליץ על השמה חוץ ביתית – אומנה או פנימייה – וזו נבחרת בהתאם לפרופיל של הילד-יכולותיו, הבעיות והקשיים מהם הוא סובל וכן מאפיינים נוספים.¹

הפנימיות הראשונות בעולם הוקמו בארצות הברית כמסגרות חינוכיות עבור ילדים שלא יכלו להגיע לבית הספר. במהלך המאה העשרים, מסגרת הפנימיות הללו שימשו כמקום שנועד "לתרבת" את האינדיאנים שחיו בארצות הברית בשמך שנים. אותם ילדי הזרים נלקחו בכפייה לפנימיות במטרה ללמד אותם את המורשת האמריקאית. ילדים אלה יצאו מהפנימייה ללא מיומנויות חברתיות, משפחתיות ותרבותיות והם הפכו למושא להתעללות עם השפעות מתמשכות. בארצות הברית אין דרכים מציאותיות על מנת לרפא פצעים עמוקים אלה בקהילות השונות המרכיבות אותה לכן רעיון הפנימייה נותר בעינו כמסגרת חינוכית הנועדה לשלב את הזרים בחברה בתרבות כור ההיתוך של ארצות הברית.²

בבריטניה, למשל, אמנם קיים גם מערך שלם ומורחב של פנימיות אך כפי שנובע ממחקרו של שבריאן,³ השהייה של הילדים והנוער במסגרת הפנימייה בבריטניה מקבלת דווקא אור שלילי במיוחד בקרב החברה הבריטית. לאורך ההיסטוריה הבריטית, מסגרת הפנימייה אינה מתקבלת בהבנה בקרב מחוזותיה של בריטניה והילדים נשלחים לפנימיות רק בנסיבות חריגות במיוחד, וגם אז המאבק המתנהל מול הורי הילד נשמע בכל רשתות התקשורת. שבריאן מסביר כי היתרונות החינוכיים שמציעות הפנימיות, במסגרת התוכניות שהן מפתחות עבור הילדים, הם אמנם ניכרים אך אין זה מועיל כנגד הנזק הפסיכולוגי לטווח הארוך שנגרם על ידי גורמים שונים במערכת. בהרבה מקרים מדובר בחוויה פגיעה עבור הילד שמנעה ממנו את האפשרות ליצור הזדמנויות אקדמיות, חברתיות וקריירה בהמשך חייו.

¹ דליה לב שדה. (2012). "נייר עמדה – השמה חוץ-ביתית של ילדי ובני נוער בישראל: עמדת מנהלת שירות ילד ונוער במשרד הרווחה", **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, כרך כ', 36: עמ' 205-206.

² Denise Lajimodiere & Andrea Carmen. (2014). "The case of boarding schools in the United States of America". *Indigenous People's Access to Justice, Including Truth and Reconciliation Processes*. Institute for the study of Human Rights, Columbia University: pp. 263.

³ Joy Schverien. (2011). "Boarding school syndrome: broken attachments a hidden trauma". *British Journal of Psychotherapy* 27 (2): 149-150.

מחקר נוסף שנערך בטנזניה שבאפריקה מוכיח גם הוא כי מדובר בתחום שעוד נדרשת סביבו עבודה רבה על מנת לשקף באמת את המסגרת האולטימטיבית עבור הילד שאינו יכול לרכוש את המיומנויות הנדרשות במסגרות הרגילות. לייסר ומקוואה⁴ בדקו שתי פנימיות בטנזניה באפריקה וגילו כי הילדים שנמצאים שם הם ילדים למשפחות חד-הוריות, משפחות שבורות, משפחות עמוסות בלוח זמנים עמוס, משפחות מתעללות, הורים הסובלים ממחלה ממושכת ויתומים. נמצא כי רוב ההורים לילדים במסגרת הפנימייה מצפים מהממשלה להתערב בכדי לשפר את תוכניות החינוך הקיימות בפנימייה. כמו כן, רצוי להיכנס לפנימייה בגיל בוגר יותר כדי שהילדים יוכלו לשאוף לעצמאות ולא להתמודד עם חוויות ילדות טראומטיות.

נתייחס בסקירה זו גם לפנימיות באוסטרליה ונראה כי הפנימיות באוסטרליה שונות במהותן מפנימיות מקבילות בבריטניה או בקנדה. פנימיות אלו הן עצמאיות המציעות לילדים סביבה מובנית עם תקופה מבוקרת של לימודים פרטיים וסיוע מתמיד של צוות מורים מקצועי. במילים אחרות, זו מסגרת יומית שבה הלינה מתאפשרת רק לפרקי זמן קצרים. מסגרת מסוג זה הינה היעילה ביותר עבור ילדים כל הגילאים שכן אינה מאפשרת להתרחק מהתא המשפחתי ורק מחזקת את הילד מהצד.⁵ כעת נעמיק ונבחן את המצב המתרחש בישראל על מנת להגדיר את כראוי את המושגים הקשורים להשמה חוץ-ביתית.

מסגרת הפנימייה בישראל הינה בעלת ההיקף היחסי הגדול בעולם כאשר בשנות התשעים הוא נע בין 11% ל-14% מהשנתון העל-יסודי ובשנות האלפיים אומנם ירד ל-9% ועדיין נותר להיות בין הגבוהים בעולם. הפנימייה מהווה רשת ביטחון חינוכית עבור אותה אוכלוסייה בסיכון בשל בעיות סוציאליות וחינוכיות מהבית. בישראל מתקיימות שתי מערכות נפרדות של פנימיות – פנימיות רווחה (פנימיות המתקצבות על ידי הרווחה) ופנימיות חינוכיות (פנימיות המתקצבות על ידי משרד החינוך). ההבדל העיקרי ביניהם הוא אופי הפנייה אל הפנימיות; רוב הפניות אל פנימיות רווחה נעשות על ידי משרד הרווחה לאחר חשיפה להזנחה ופגיעה בילד, ואילו הפניות לפנימיות חינוכיות

⁴ Sophia Laiser & Lazarus Ndiku Makewa. (2016). "The Influence of boarding school to young children : a case of two boarding schools in hai distric ". *International of Education and Research* 4 (6): 80.

⁵ Julie Hodges, Jeanie Sheffield & Alan Ralph. (2013). "Home away from home? Boarding in Australian schools". *Australian Journal of Education* 57 (1): 40.